

“Hvorledes de Gamle burde oversettes”
Professor Badens og kaptajn Schiønnings vurdering af
Fr. Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse

*af Mikkel Kolkær**

Oversættelsen er en uundværlig del af studiet af antikken, for sammen med kommentaren og specialstudiet anviser den en vej ind i og gennem det overleverede tekst-korpus. Men ud over at være et nyttigt redskab for fagtraditionen er oversættelsen også en af den klassiske filologis primære berøringsflader med andre fagtraditioner og ikke mindst formidling til et bredere publikum. Dog er oversættelsen en vanskelig kunst, ikke en videnskab. For at berige og give et historisk perspektiv på den vedvarende debat om den gode oversættelse præsenteres her en ældre oversættelse af et udvalg af Martials epigrammer samt to samtidige og indbyrdes meget uenige vurderinger af oversættelsen. Der er naturligvis et væld af ældre oversættelser, som kunne danne udgangspunkt for den beskrevne undersøgelse, men valget er faldet på denne Martial-oversættelse, fordi den adskiller sig markant fra vor tids klassikeroversættelser og derfor måske kan inspirere vor tids oversættere. Men vigtigere er det, at det er lykkedes at finde to meget forskellige vurderinger af oversættelsen fra samtiden, der fra hvert sit ståsted, henholdsvis fagmandens og lægmandens, bidrager med væsentlige indsigter, hvad angår den gode oversættelse.

I artiklen bliver oversættelsen og dens principper indledningsvis præsenteret, dernæst først fagmanden professor Badens, siden lægmanden kaptajn Schiønnings vurdering, og til slut reflekteres der over, hvad de divergerende opfattelser af oversættelsen skyldes, og hvordan de beskrevne synspunkter har relevans for fremtidige oversættelser.

* Tak til Bjørn Westerbeek Dahl, Nivå, for at gennemlæse manuskriptet og særligt for at bidrage til transskriptionen.

Oversætteren om oversættelsen

Manden bag den Martial-oversættelse, der er artiklens emne, er Frederik Høegh-Guldberg (1771-1852). Han var søn af hin berømte Høegh-Guldberg og udfoldede en stor litterær virksomhed, herunder flere klassikeroversættelser, der i dag stort set er gået i glemmebogen. Den unge Høegh-Guldberg tog tilløb til sin Martial-oversættelse ved først at lade udsende en prøveoversættelse i det litterære tidsskrift *For Sandhed* i 1799.¹ Heri finder man hans oversættelse af 40 epigrammer, plukket frit blandt Martials 14 bøger. Året efter udkom Høegh-Guldbergs oversættelse af 83 epigrammer i bogform, men nu alene taget fra Martials tre første bøger.² Som det sidste i Høegh-Guldbergs oversættelse finder man en "Subskriptions-Plan" fra forlaget, der beskriver, at man ville udgive flere hæfter i serien, der skulle indeholde oversættelser fra Martials øvrige bøger med epigrammer, så snart det blev muligt. Planen var, at den samlede oversættelse skulle fylde 20 ark i alt, hvilket svarer til 320 tryksider, fordelt på hæfter af 3-5 ark stykket. Det fremgår ligeledes, at det sidste hæfte i serien også skulle indeholde en Martial-biografi og et forord til den samlede oversættelse. Der udkom dog ikke flere hæfter i serien, givetvis på grund af svigtende interesse fra læsernes side.³ Det er uvist, hvor stort oplaget var, men det tyder på, at forlaget brændte inde med et ikke ubetydeligt restoplag. Man kan have været for optimistisk på bogens vegne, eller så faldt den ikke i publikums smag på trods af professor Badens positive anmeldelse, der præsenteres nedenfor. For at afhænde det usolgte oplag udsendte forlaget året efter i 1801 samme bog med et nyt – eller rettere – med et supplerende titelblad.⁴ Når man åbner 1801-udgaven, finder man derfor først det nye titelblad og derefter det gamle fra 1800-udgaven. Ligeledes havde forlaget i 1801-udgaven også fjernet subscriptionsplanen, så man havde tilsyneladende nu opgivet ethvert håb om flere hæfter i serien.

Eftersom oversættelsen var tænkt at udkomme i en serie hæfter, og et forord først skulle udkomme i det sidste hæfte, savner man en introduktion i det ene trykte hæfte, der nåede at udkomme. Til gengæld finder man et forord i prøveoversættelsen fra 1799 med flere relevante oplysninger for vurderingen af Høegh-Guldbergs oversættelsesar-

1. Høegh-Guldberg (1799).

2. Høegh-Guldberg (1800).

3. Siden udgav Høegh-Guldberg oversættelser af udvalgte epigrammer i flere tidsskrifter, se Thaarup (1836) 61-62.

4. Høegh-Guldberg (1801).

bejde, fx oplysninger om hans tekstkritiske udgave.⁵ Ved at sammenligne Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse fra 1799 og år 1800 ses det tydeligt, at han ikke reviderede sine oversættelsesprincipper efter prøveoversættelsen. Flere af digtene i prøveoversættelsen er genudgivet i uændret form i bogudgaven fra år 1800. Således må indholdet af 1799-forordet gælde for hele Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse.

I det korte forord præsenteres Martials epigrammer som “mageløse i levende og træffende Vittighed” og som forbillede for senere tiders epigrammatikere på samme måde, som Æsop har været det for enhver senere fabulist. Det er dette træk ved epigrammerne, som Høegh-Guldberg ønsker at formidle til sine danske læsere. Han ønsker at gøre den kreds af landsmænd bekendt med oldtidens litteratur, som ikke kunne gøre det på egen hånd. Her skal man nok bemærke sig, at det handler om oldtidens litteratur, ikke om oldtiden som sådan. Det er – som det vil fremgå – meget sigende for hans oversættelsesstrategi. Nærmere om dette skriver Høegh-Guldberg, at “just fordi de [epigrammerne] ere gode og ere saadanne Digte, neppe ulokaliserede vilde interessere danske Læsere, har jeg dristet mig til aldeles at iføre dem dansk Dragt”, og han tilføjer “med hvad Vanskelighed veed jeg selv”. Høegh-Guldbergs målgruppe er som omtalt danskere, der ikke selv kan læse Martial på latin, men for at sikre, at digtene falder i læsernes smag, har Høegh-Guldberg valgt at lokalisere (hvilket vil sige tilpasse) digtene og iklæde dem dansk dragt (hvilket vil sige at aktualisere digtene til Høegh-Guldbergs samtid). Hvad Høegh-Guldberg præcis hermed sigter til, vil fremgå af eksemplerne på hans oversættelse i det følgende afsnit, men når han kalder sin oversættelse for henholdsvis *Blandinger i Martials Maneer* (1800) og *Udvalgte og efter vore Sæder omarbejdede Stykker af Martials Digte* (1801), skal det læses som en nøjagtig beskrivelse af den valgte oversættelsesstrategi. Uagtet resultatet er det vigtige her, at Høegh-Guldberg som enhver god oversætter såvel dengang som i dag har defineret en målgruppe, et formål og en global eller overordnet oversættelsesstrategi, der både tager hensyn til oversættelsens intenderede læsere samt til karakteren af teksten, der skal oversættes. Man kan være enig eller uenig i de trufne valg, og man kan efterprøve, i hvilket omfang oversætteren følger sine egne principper, men der er ingen tvivl om, at Høegh-Guldberg ved klart at definere læser og oversættelsesstrategi har lagt fundamentet for en vellykket oversættelse.

5. Høegh-Guldbergs tekstkritiske udgave var Farnaby (1644).

En lokaliseret oversættelse i dansk dragt

Hvad Høegh-Guldberg nærmere mener med at lokalisere og iklæde sin oversættelse dansk dragt, lader sig bedst forklare ved følgende oversættelse af et af Martials kendte epigrammer. Herunder følger først den latinske tekst, en dansk prosaoversættelse og til sidst Høegh-Guldbergs oversættelse. Bemærk, at Martial i denne artikel citeres efter Oxford-udgaven, da der ingen væsentlige forskelle er mellem denne og Høegh-Guldbergs tekstkritiske udgave, hvad angår de latinske passager, der her bringes.

Petit Gemellus nuptias Maronillae,
et cupit & instat et precatur & donat.
Adeone pulchra est? Immo foedius nil est.
Quid ergo in illa petitur et placet? Tussit. (Mart. 1,10)

Gemellus vil gerne gifte sig med Maronilla.
Han ønsker det, han trænger sig på, han bønfalder, og han giver gaver.
Er hun da så smuk? Nej, intet er hæsligere.
Hvad er det da, han søger og kan lide ved hende? – Hun hoster.

Høegh-Guldbergs tekststudgave er også en kommentar, så vi ved med sikkerhed, at han forstod epigrammet, sådan som vi gør det i dag: Gemellus søger ægteskab med Maronilla, fordi hun er dødelig syg, givetvis med tuberkulose, skønt hun langt fra er smuk. Høegh-Guldbergs oversættelse af digtet lyder således:

Handelsspekulation

Don Ranudo har hørt, at Harpagons Enke ham ynder:

Se, hvor krummer han Ryg! hør, hvor han sukker studeert!

“Er hun af Adel?” Nei! “Men smuk?” O! gammel og tandløs.

“Nu! hvad stikker [driver] ham da?” Tænk! hun har Tæring og Guld.

Dette er bestemt ikke, hvad man i dag forventer af en klassikeroversættelse, for med vor tids øjne er der truffet flere radikale valg i oversættelsen for – med Høegh-Guldbergs ord – at lokalisere den og iklæde den dansk dragt. Fx er Gemellus og Maronilla i hvert fald for os i dag og også for Høegh-Guldbergs kommentar blot to latinske navne uden nogen konnotationer. Måske har Høegh-Guldberg ment, at der var en pointe med navnene, eller så har han ment det mere passende at bruge navnene til at formidle og styrke digtets komiske pointe. En anden mulighed er, at han har villet forbedre Martials epigram. I hvert fald tillader Høegh-Guldberg sig i oversættelsen at henvise til Don Ranudo, der er den fattige hovedperson i Holbergs komedie af samme navn, og til Harpagon, der er hovedpersonen i Molières ditto *Den gerrige*. Således indeholder navnene hos Høegh-Guldberg henvisninger, som vi ikke genfinder i forlægget. Uagtet de mange ændringer i oversættelsen er selve den komiske pointe i høj grad den samme: En fattig mand gør kur til en holden enke på trods af, at hun er grim, men det gør ikke noget, for han ved, at hun er dødsmerket. Den væsentligste forskel er, at det hos Martial ikke fremgår eksplicit, hvorfor Gemellus søger ægteskab med Maronilla. Årsagen til Gemellus' frieri er sikkert af pekuniær karakter, men i oversættelsen bliver det endog mere end tydeligt, at Don Ranudo er på frierfodder for gennem enken at lægge beslag på Harpagons formue. Om man kan lide Høegh-Guldbergs måde at oversætte på, må den enkelte læser afgøre, for man kan hævde, at Høegh-Guldberg bl.a. ved at give digtet en titel forfladiger forlægget ved at overføre den komiske pointe. Men man kan ikke frakende Høegh-Guldberg, at han opnår, hvad han vil: at fjerne Martials digte fra deres romerske ophav for at sætte dem ind i en dansk kontekst omkring år 1800.

Men før oversættelsen vurderes nærmere fra et nutidigt perspektiv, er det relevant at se på, hvordan samtiden tog imod oversættelsen, for, som det vil fremgå, ligger der væsentlige erkendelser bag de to vurderinger, der behandles nedenfor.

Professorens anmeldelse

Den første vurdering af oversættelsen, der her skal behandles, er professor Torkel Badens (1765-1849) anmeldelse. Han var på dette tidspunkt *professor eloquentiæ* på universitetet i Kiel, og det var således oplagt, at denne professor i veltalenhed lod den akademiske dom falde over tidens nye klassikeroversættelser. Baden var da også en omhyggelig anmelder – eller også var antallet af nye oversættelser så begrænset – at

han både anmeldte Høegh-Guldbergs prøveoversættelse fra 1799 og bogversionen fra året efter. Til gengæld er det ikke lykkedes at finde andre samtidige anmeldelser, så tilsyneladende har Badens dom, hvad angår det offentlige rum, stået alene.⁶ Begge professorens anmeldelser udkom i, hvad der senere blev kendt som universitetets årbog.⁷ Bemærk, at der i det følgende ikke bliver skelnet mellem Badens to anmeldelser, da Høegh-Guldberg som beskrevet ovenfor anvendte den samme oversættelsesstrategi i begge udgaver. Professorens vurdering i de to anmeldelser forbliver da også den samme og lader sig godt indfange af følgende citat:

En nydelig Samling af martialske Epigrammer, localiserede med en Skønsomhed og Konst, som er beundringsværdig. Anderledes kunde den i Hengnelser [hentydninger], Indfald og Forhold aldeles romerske Martial ikke behandles, naar han skulde tækkes danske Læsere.

Det interessante i citatet er ikke, at oversættelsen er god, men naturligvis hvorfor professoren bedømmer den således. Baden er fuldt ud på linje med Høegh-Guldberg i hans valg af oversættelsesstrategi under hensyn til forlægget og valg af målgruppe. Dog pointerer både Baden og Høegh-Guldberg, at denne oversættelsesstrategi gælder for Martial, ikke enhver romersk forfatter, for ifølge de to filologer er Martial så bundet til sin romerske kontekst, at hvis danske læsere, der ikke kan latin eller har nogen særlig viden om romerske forhold, skal synes om oversættelsen, må Martials tekst tilpasses, hvad der ligger inden for en samtidig dansk kulturel horisont. Med et moderne begrebsapparat kunne dette også udtrykkes således, at de kulturbundne referencer i Martials tekst, Rom i sidste halvdel af det 1. århundrede, må udskiftes til københavnske forhold anno 1800. Endelig må man notere sig, at selvom Høegh-Guldbergs strategi i vore øjne kan virke radikal, er der fundet et enkelt eksempel fra samtiden på en oversætter, der har brugt en oversættelsesstrategi, der minder om Høegh-Guldbergs.⁸ Dette kan indikere, at Høegh-Guldbergs oversættelse forekom Baden mindre revolutionær, end den gør i dag.

6. Erslew (1843) 528.

7. Baden (1800; 1801).

8. Se Odin Wolffs oversættelse af en Horats-ode i Tortzen (2013) 6.

Det er naturligvis stærkt sympatisk, at de to filologer vil oversætte for lægmanden og ikke for deres mindst lige så oplyste fagfæller. Dog indeholder dette ønske en indre konflikt, for hverken Baden eller Høegh-Guldberg tilhører denne kategori af lægmænd. Således opstår den kunstige situation, at Høegh-Guldberg oversætter Martials digte efter, hvad han mener, lægmandens smag er, og efter hvad denne antages at kunne forstå. Ligeledes bedømmer Baden oversættelsen efter, hvad han formoder, lægmandens smag er, og hvor dennes videnshorisont befinder sig. Fx til fremme af bogsalget blev Badens anmeldelse, omtalt som "en kompetent Dommers" anbefaling, citeret som en blåstempling af oversættelsen i bogudgaven fra år 1800 samt i avisannoncer, bl.a. den 18. december i Adresseavisen samme år. Det implicitte argument er, at menigmand ville synes om oversættelsen, fordi professoren gjorde det. Argumentet bygger på den antagelse, at fagdommeren til fulde kan sætte sig i lægmandens sted. De fleste vil nok mene, at det kan han i det mindste i et vist omfang, men det må være et åbent spørgsmål, i hvilken grad han kan det. Mere oplagt er det i hvert fald dengang som nu at lade nogen fra målgruppen forholde sig til oversættelsen og opfatte deres vurdering som et kærkomment og nok nødvendigt supplement til fagdommerens. Fx kunne Høegh-Guldberg først have ladet oversættelsen cirkulere i afskrifter eller oplæst den for mindre forsamlinger for at få lægmandens umiddelbare kritik, og hvis han havde gjort noget sådant, burde det være fremgået af prøveoversættelsens forord. Tilsyneladende er udsendelsen af prøveoversættelsen i et litterært tidsskrift det eneste forsøg på at komme i kontakt med målgruppen. Det er dog i dag vanskeligt at vurdere, om tidsskriftet *For Sandhed* var det rette medium for prøveoversættelsen, hvis man søgte kritik fra målgruppen, og det er uvist, om udsendelsen af prøveoversættelsen medførte en sådan kritik. Vi kan blot konstatere, at Høegh-Guldberg ikke ændrede sine oversættelsesprincipper. Det bliver derfor des mere interessant at læse en samtidig vurdering af oversættelsen fra en lægmand, der ikke holdt tidsskriftet *For Sandhed*, men forinden beskrives Badens dom over oversættelsen nærmere.

Den vellokaliserede Martial

Ovenfor er der givet et enkelt eksempel på, hvad Høegh-Guldberg og Baden beskriver som en lokaliseret oversættelse, men et yderligere eksempel er på sin plads, og Baden bringer følgende oversættelse af et distikon som eksempel på, hvor vellykket Høegh-

Guldbergs arbejde er. I digtet vil Martial forklare fordelene ved den lille bog og gør det bl.a. således:

te conviva leget mixto quincunce, sed ante
incipiat positus quam tepuisse calix. (Mart. 2,1)

Med sine opblandede fem tolvte dele vil bordgæsten læse
dig [den lille bog] færdig, men før det fremsatte bæger begynder at kølnes.

Tanken bag Martials udsagn er ligetil for den oldtidskyndige: Fordelen ved den lille bog er, at bordgæsten kan sætte sig til bords, blive beskænket og takket være bogens lidenhed nå at læse hele bogen igennem, inden den opskænkede vin er blevet kold. Således er indholdet, Martials vittige tanke, ikke vanskeligt at forstå, men de kulturspecifikke referencer er ukendte for en given ikke-romersk læser, og selvom der kun er tale om to linjer, er der flere kulturbundne referencer. Det er fremmedartet for en senere tids læser, at vinen er opblandet, at den skulle blive kold samt måleenheden fem tolvte dele. Alt dette var kendt af enhver romer, men i dag, hvor vin serveres uden tilsætning af vand ved stuetemperatur eller kold, bliver en oversættelse vanskelig at forstå eller direkte uforståelig, hvis oversætteren ikke tager højde for de kulturspecifikke referencer i kildeteksten. Dette er et velkendt problem i al oversættelse, og der findes ingen enkel løsning på, hvordan oversætteren bør håndtere denne type stof, når man oversætter gamle tekster eller tekster fra en anden kulturkreds end målsprogets. Det er derfor vigtigt at gøre sig den overordnede oversættelsesstrategi klar og at fastholde den konsekvent. For bedre at kunne vurdere og sammenligne Høegh-Guldbergs oversættelse præsenteres først et par andre og mere traditionelle oversættelser af samme distikon. En løsning, der næppe vil finde manges bifald, er Meislings og Juels oversættelse af distikonet, der lyder:

Naar han har blandet sit Glas, kan Gjesten begynde sin Læsning,
Hvilken er endt og forbi, førend Pokalen er kold.⁹

9. Meisling (1832). Tidligere havde Meisling (1827) oversat distikonet således: "Naar han har blandet sit Glas, kan Gjesten begynde sin Læsning // Hvilken til Ende er bragt, førend Pokalen er kold."

Gæsten, som læser Dig, naar han har faaet sin Vin tempereret,
kommer til Slutningen, før Bægret er koldt paa hans Bord.¹⁰

Her er der tale om oversættelser, der ikke kommer deres læser i møde ved at forudsætte, at denne er velbevandret i antikkens drikkevaner. Dog må man med nogen rette formode, at hvis man har så godt et indblik i romernes drikkevaner, kan man også latin nok til at læse digtet på originalsproget. Rimeligvis kan man hævde, at Meisling og Juel oversætter ord, ikke mening, hvilket gør, at deres oversættelser for mange bliver svært tilgængelige. En anden løsning er at gengive det romerske kulturstof, som det står, men indsætte passende fodnoter, så læseren fx her oplyses om, at romerne foretrak deres vin varm. Fodnotestrategien findes fx i Loeb-oversættelsen, der lyder således:

The diner will read you when his five measures¹ have been mixed, but before the cup set down begins to cool.²

¹ *Quincunx*, five-twelfths of a *sextarius*.

² Wine was sometimes drunk hot, or mixed with hot water, especially in winter.

Som det fremgår af citatet herover, er Loeb-oversættelsen en prosaoversættelse, hvor hele to fodnoter til denne korte passage er nødvendige for at forklare indholdet. Konsekvensen er dog, at læseren frarøves den umiddelbare reaktion på Martials pointe, for han må i fodnoterne læse sig frem til, hvad forfatterens intention var. Med andre ord: Nu er oversættelsen forståelig, men ikke komisk. Den intenderede læser havde som bekendt ikke behov for fodnoter, men kunne spontant glæde og more sig over epigrammernes sproglige veloplagthed og finurlighed. Som det fremgår af Høegh-Guldbergs forord, ønskede han at fastholde Martials vittighed, hvilket fik ham til at gå ad en

10. Juel (1939).

radikal anden vej end de ovenfor præsenterede oversættelser. Derfor lyder hans oversættelse af distikonet således:

Endes den [lille bog] kan, mens i Kreds om Thevandsbordet man sidder;
selv ved det sidste Blad neppe Maskinen er kold. –

Således har Høegh-Guldberg omplantet – eller med samtidens ord lokaliseret – hele scenen om middagsbordet med den varme, opblandede vin til en tesalon i det sene 1700-tal. Herved slipper Høegh-Guldberg også behændigt for at forklare, hvad der menes med, at vinen er opblandet, og hvor meget fem tolvte dele er, hvilket nok heller ikke var afgørende for Martial – den varme vin var blot en måde for Martial at illustrere for sin læser den korte bogs fordele på. Det er bestemt en smagssag, om man synes om en sådan oversættelsesstrategi, men Høegh-Guldberg har truffet et begrundet valg og følger her sin strategi. Fordelen ved strategien er, at oversættelsen er umiddelbart forståelig for samtiden. Men en af ulemperne, som dette eksempel klart viser, er, at når fx Høegh-Guldberg i stedet for at fastholde referencerne til den antikke verdens kultur udskifter dem med referencer til sin samtid, kan også disse med tiden gå af mode. Det betyder, at den levetid, som enhver oversættelse har på grund af sprogets udvikling, forkortes yderligere. I Høegh-Guldbergs oversættelse ovenfor vil de færreste moderne læsere således vide, hvilken maskine der er tale om. Men hvis man ved, at den omtalte maskine er en temaskine, der som en samovar kunne holde teen varm, forstår man straks, at bogen er så kort, at man kan nå at læse den, inden teen bliver kold. Hvis en oversætter i dag vil gøre Høegh-Guldberg kunsten efter, må denne bestræbe sig på at finde langtidsholdbare referencer. For vor egen tid kan fx gløggens afkøling, som erstatning for vinens, bruges som målestok for bogens lidenhed.

Mislykket lokalisering

Som allerede beskrevet, er Baden positivt stemt over for Høegh-Guldbergs overordnede oversættelsesstrategi og mener, at lokalisering er nødvendigt, hvis den danske læser skal synes om Martials epigrammer. Den positive vurdering af Høegh-Guldbergs lokaliseringsstrategi understreges af Badens kritik af følgende oversættelse, hvor han mener, at Høegh-Guldberg ikke har fastholdt strategien. Digtet handler om den nærige

Fabullus, der kun trakterer sine gæster med vellugtende salver. Herunder følger først den latinske tekst, en dansk prosaoversættelse og til sidst Høegh-Guldbergs oversættelse.

qui non cenat et ungitur, Fabulle,
hic vere mihi mortuus videtur. (Mart. 3,12)

Den, som ikke spiser, men salves, kære Fabullus,
forekommer mig at være helt død.

Den, som man gjæster med Røg men ei bespiser og lædsker,
vorder, saa synes det os, dog kun beværtet som Liig.

Badens kritik retter sig ikke imod, at de vellugtende salver er blevet udskiftet med tobaksvarer, men at tobakslugten kobles til behandlingen af et lig. For pointen i Martials epigram er, at romerne havde den skik at indsmøre deres lig i salver, hvorfor han kan beskrive gæster, der kun trakteres med salver, som lig. Derfor er Badens kritik, at Høegh-Guldberg i dette tilfælde ikke er konsekvent i sin tilpasning af det latinske kulturstof til en dansk sammenhæng. Selv udtrykker Baden det således, at almenforståeligheden i dette og andre tilfælde hindres på grund af uligheden i oldtidens og nutidens sæder. Som erstatning for Martials vellugtende salver og de sultende gæsters næser foreslår Baden "Pragt" for gæsternes øjne. For hverken på Høegh-Guldbergs tid eller siden er det skik at traktere lig, men de gives værdigenstande med i graven. Badens kritik her er medtaget for at vise, at oversætterens opgave ikke bliver nemmere, når han sætter sig for at lave en "fri" oversættelse, nok tværtimod. For Høegh-Guldbergs oversættelsesstrategi kræver, at han først definerer epigrammets bærende idé og da formulerer samme underfundige pointe med referencer fra sin egen kultur. I dette tilfælde om det røgede lig lykkedes det ikke for Høegh-Guldberg.

Kaptajn Schiønnings strøtanker

En på mange måder anderledes vurdering af Høegh-Guldbergs oversættelse findes i den danske orlogskaptajn Peter Christian Schiønnings (1732-1813) private optegnelser, som primært består dels af hans dagbøger, dels af en omfattende journal kaldet *Pensées Detachées* 'strøtanker'. I denne journal nedfældede han i årene 1764-1813 i en essayistisk form sine strøtanker om snart sagt ethvert givent emne. Museumsinspektør Jakob Seerup, der har udgivet Schiønnings dagbøger, har rammende beskrevet materialet som "at 'kigge ind i hovedet' på en person i den danske oplysningstid".¹¹ Vi har således en enestående mulighed for gennem Schiønnings strøtanker at studere, hvad en vidende og eftertænsom, men ikke videre latinkyndig dansk orlogskaptajn mente om emner relateret til den klassiske filologis felt.¹² Schiønning er således på mange måder den læser, Høegh-Guldberg oversatte for, og hans vurdering er interessant, da vi ellers ikke så nøje kan følge en lægmands tanker om en klassikeroversættelse i den florissante periode. For i modsætning til Høegh-Guldberg og Baden, der på hver sin vis forsøgte at sætte sig i lægmandens sted, kan vi gennem Schiønning faktisk se, hvad i hvert fald en enkelt lægmand mente om den af Høegh-Guldberg lokaliserede oversættelse.

Strøtanker om Martial-oversættelsen

For at bevare overblikket over det enorme tekstkorpus, som Schiønning gennem årene producerede, og fordi kaptajnen skrev for eftertiden, førte han også et register over de forskellige emner, som han behandlede i sine mange strøtanker. Schiønnings egen oversigt viser, at han i to strøtanker forholdt sig til Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse. Det første tilfælde fylder et par linjer, skrevet den 22. februar 1801, og vil i sin helhed blive citeret nedenfor, mens den anden strøtanke, en længere strøtanke på i alt syv sider i Schiønnings journal, skrevet mellem december år 1800 og august 1801, løbende vil blive refereret.¹³ Men eftersom den længere strøtanke i det hele taget er en interes-

11. Jakob Seerup har transskriberet dagbogen og skrevet en indføring til Schiønnings liv og værk, der findes på Nationalmuseets hjemmeside. Se også Seerup (2005) 195-96.

12. Schiønning afslører tilsyneladende sine manglende latinkundskaber, når han ikke sætter *Nero* i genitiv, men skriver på "Nero, Vespasiani, Titi" tid, se appendiks.

13. KB, Peter Schiønnings arkiv: *Pensées détachées* eller Optegnelser til adskillige Materier, Anmerkninger og Indfald, bd. 33, Schiøn. 4to 82, 1572 samt KB, Peter Schiønnings arkiv: *Pensées détachées* eller Optegnelser til adskillige Materier, Anmerkninger og Indfald, bd. 36, Schiøn. 4to 85, 1758-1764.

sant kilde til antikreceptionen i perioden, findes den transskriberet *in extenso* som appendiks til artiklen. Denne strøtanke er formuleret med mange smukke og læseværdige formuleringer, men der er kun enkelte steder tale om en egentlig uddybning af kritikken fundet i den korte passage fra den 22. februar 1801.

Som beskrevet nævnes Martial-oversættelsen kort i en passage, og det sker i en længere strøtanke, der ellers handler om en oversættelse af Horats. Det skyldes, at Schiønning sammenligner de to værker, fordi han læste dem samtidigt. For ved siden af dagbogen og strøtankerne førte Schiønning også journal over, hvad han læste opgjort pr. måned.¹⁴ Heraf fremgår det, at han læste Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse i januar måned 1801, og at han sideløbende også læste andet bind af en samlet Horats-oversættelse i januar og februar måned samme år. Det første bind havde Schiønning læst i april måned år 1800, og det skete i oversættelse af Jacob Baden, der apropos var fader til den ovenfor omtalte Torkel Baden.¹⁵ Schiønning læste bogudgaven af Høegh-Guldbergs oversættelse, hvilket vil sige, at han ikke har læst forordet fra prøveoversættelsen fra 1799. For takket være Schiønnings righoldige optegnelser ved vi også, at han ikke læste tidsskriftet *For Sandhed*, hvori prøveoversættelsen udkom. Det kunne ellers have været interessant, om Schiønning havde læst Høegh-Guldbergs begrundelse for oversættelsesstrategien, men, som det vil fremgå, havde det næppe mildnet Schiønning, hvis opfattelse af Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse lader sig godt indfange af følgende uddrag af hans strøtanker:

Martial¹⁶ seer ieg nu og bliver oversat i smukke Vers eller Hexameter af [Høegh-]Guldberg, og hvis første Hefte ieg har læst. Men hvilken Forandring frem for [Jacob] Badens Horatz. Bad: har for det meeste ladet alt blive Romersk hos Horatz, intet Romersk Navn engang veed ieg er betaget [: frataget] os der af. I Mart: er alt dette skionne ærværdige der imod betaget ham, alt er indretten der, paa sin Kiøbenhavnsk og Dansk; i stædet for

14. KB, Peter Schiønnings arkiv, Tiden anvendt, 2. bd., 1783-1810, Schiøn 38. kvart. Af uklare grunde er indførelsen om at have læst "Martial af Guldberg" indført i journalen med blyant.

15. Baden (1792-93). Tilsyneladende er hverken Høegh-Guldbergs eller Badens oversættelser nævnt i følgende af Schiønnings protokoller: KB, Peter Schiønnings arkiv: Peter Schiønning: Fortegnelse paa udsøgte Bøger, Schiøn. 35 kvart.

16. Over linjen er tilføjet: 22 Feb: 801.

de gl: Rommerske Navne faar vi Falsens¹⁷ og Heibergs¹⁸ [: Høegh-Guldbergs venner] &^a Martial see vi og der ved kuns som i forbigaaende i en Hast, hans Gang, Klæder, og Skikkelse omtrent, men ikke egentlig ham selv, eller at kiende ham ret. Horatz taler vi der imod med, kiender til fulde, som en Ven, vi har megen Fornøjelse af, og tit ønsker at tale med.

I den korte passage får man en udmærket forståelse for, hvorfor oversættelsen ikke bekvemmer Schiønning: Igennem Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse, hvor alt det kulturspecifikke indhold er blevet lokaliseret til en samtidig dansk kontekst, kommer læseren ikke ind på livet af Martial og hans tid. Som bekendt beskriver Baden og Høegh-Guldberg oversættelsen som, at Martial er blevet lokaliseret. Der er således fuld enighed mellem oversætteren og de to bedømmere, hvad angår karakteren af Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse, men bestemt ikke i vurderingen af den valgte oversættelsesstrategi. Fx gør den lokaliserede oversættelse det umuligt for læseren, påpeger Schiønning, at vide, hvad der tilhører forfatteren, og hvad der tilhører oversætteren. Herom skriver Schiønning prægnant, at en oversætter som Høegh-Guldberg i den lokaliserede oversættelse i virkeligheden sætter sjællandske vadmelslapper på italiensk fløj og opblander Falerner-vinen med urent vand. I dag kan vi fx se, at Schiønning på grund af den lokaliserede oversættelse er forledt til at tro, at alle Martials epigrammer er skrevet på elegisk distikon, fordi Høegh-Guldberg konsekvent oversætter til dette versemål.

I passagen ovenfor sammenstiller Schiønning på udmærket vis de to oversættelser. Jacob Badens Horats-oversættelse kan man i korthed beskrive som en for tiden almindelig oversættelse, hvor Horats' vers er oversat til dansk prosa med rigelige kommentarer til at forstå oversættelsen. Modsat er Høegh-Guldbergs oversættelse på vers uden nogen noter. Selvom kaptajnen roser Høegh-Guldbergs danske vers, ville han dog have foretrukket en prosaoversættelse for at lade Martial fremstå "i sin fulde Alderdoms Habit". Som beskrevet har Schiønning ikke læst forordet fra prøveoversættelsen, men denne formulering kan læses som et modsvar til Høegh-Guldbergs tale om at give en Martial i dansk dragt. Schiønning kan bl.a. skrive, at de oversatte digte forekommer

17. Enevold de Falsen (1755-1808).

18. Peter Andreas Heiberg (1758-1841).

ham at være skrevet for nyligt i København, og at man i oversættelsen kun hører om det allerede kendte, “der til Keedsomhed og ofte Væmmelse tit er os alt for bekiendt”. For gennem oversættelsen havde kaptajnen forventet at blive ført tilbage til Rom på Plinius og Tacitus’ tid samt at lære noget nyt om deres tid, ikke sin egen. For at opnå det sidste kan Schiønning henvise til, at Jacob Badens Horats-oversættelse er udstyret med “smukke og oplysende Anmerkninger”, der ifølge Schiønning fastholder og formidler tekstens antikke univers. Således betyder Schiønnings formulering om den fulde alderdomshabit, at oversætteren alene skal stræbe efter at oversætte indholdet af den antikke tekst uden nogen anakronismer, for Schiønning har tilsyneladende ingen forståelse for, at en del af den antikke tekst også er forfatterens stil. Modargumentet, at læseren for at sætte pris på epigrammernes vid, umiddelbart må kunne forstå dem, afviser Schiønning kortfattet. Han fremfører det tænkte modargument, at Martial som “en blot Satiricus” må lokaliseres til samtiden, så den danske læser kan forstå hans komiske pointer. Dette afviser Schiønning blankt med henvisning til noterne i Jacob Badens oversættelse af Horats satirer.

Et andet punkt, Schiønning kritiserer, er, at Høegh-Guldberg kun har oversat et udvalg af epigrammerne, samt at det ikke er klart, efter hvilke kriterier Høegh-Guldberg har valgt blandt Martials epigrammer. Schiønnings ønske om at få en komplet oversættelse af Martial skyldes, at Schiønning vil lære alle sider af Martial og hans tid at kende. Her er hans kritik langt fra urimelig, for bagved Schiønnings formuleringer ligger der en frygt for, at udvalget giver et utilstrækkeligt eller misvisende billede af forfatterskabet og af den kultur, som epigrammerne udspringer af. Endelig må man også bemærke sig, hvor stor tillid Schiønning har til, hvor tæt man gennem en oversættelse kan komme på originalen. Han skriver fx, at oversætteren bør stræbe efter at gengive alt som i originalen undtagen sproget. De færreste ville i dag være så optimistiske på vegne af en oversættelse.

Brodden i Schiønnings kritik kan opsummeres med den nyere terminologi inden for oversættelsesteori: forskellen mellem *domestication*, hvad Høegh-Guldberg i høj grad leverer, og *foreignization*, hvad Schiønning efterspørger. I stedet for de fremmede romerske navne, steder og skikke møder Schiønning til sin åbenlyse skuffelse og frustration kun kendte danske referencer i oversættelsen. Han vil læse oversættelsen som en kilde, den såkaldte autoptiske læsning, til en svunden verden, ikke mere sig over Martials stil, og hvordan epigrammerne udstiller almenmenneskelige laster.

Afsluttende refleksioner

Formålet med artiklen har været at præsentere Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse og to vurderinger af den fra samtiden. Høegh-Guldbergs oversættelse er kendetegnet ved et ønske om at fjerne referencerne til tekstens samtid for at erstatte disse med referencer til oversætterens egen nutid. Strategien er begrundet med udgangspunkt i tekstens karakter, de vittige epigrammer, og i målgruppen, ikke-oldtidskyndige danske læsere. Ved denne strategi lægger man vægt på læserens umiddelbare reaktion på oversættelsen. I vore dage, hvor klassikeroversættelser nemt risikerer at virke stive i sproget og skåret over samme læst, er Høegh-Guldbergs tilgang ny og forfriskende. To gange i de seneste år har vi på dansk fået dobbelte oversættelser af samme forfatterskab: Vi fik to oversættelser af Sappho i 2020 og af Catul både i 2022 og i 2025. Uagtet disse oversættelsers indbyrdes forskelligheder er de overordnet set mere ensartede end, hvordan Høegh-Guldbergs Martial-oversættelse fx forholder sig til Meislings ditto. Tænk, hvis vi fx havde fået en mere traditionel oversættelse af Catul på vers og som supplement fået en lokaliseret oversættelse af samme forfatterskab. Selvom Høegh-Guldbergs lokaliserede oversættelse således er "fri", stiller den store krav til oversætteren, der må finde egnede nye referencer. Det er da også et af de kritikpunkter, som den ellers begejstrede professor Baden rejser i sin anmeldelse, at oversættelsen sine steder bliver uforståelig, eller at de nye referencer ikke modsvarer Martials. Et andet problem, som står klart for eftertiden, er, at Høegh-Guldbergs referencer til sin samtid ikke længere er kendte i dag. Uanset hvor meget en oversætter lægger sig i selen for at finde langtidsholdbare referencer begrænser Høegh-Guldbergs oversættelsesstrategi oversættelsens holdbarhed.

Både Høegh-Guldberg og Baden mener, at en lokalisering er den eneste farbare vej, hvis Martials epigrammer skal tiltale danske læsere. I samme ånd kan man mene, at det ikke ville være frugtbart at lokalisere fx en Cicero-tale, der i højere grad end de vittige epigrammer er bundet til en bestemt konkret situation i historien. I Høegh-Guldberg og Badens synspunkt ligger den antagelse gemt, at de karaktertræk, som Martial satiriserer over, er så almenmenneskelige og genkendelige, at referencer til specifikke romerske forhold ikke må stå i vejen for læserens umiddelbare forståelse af digtene. Hvis det er rigtigt, må man spørge, hvorfor en oversætter overhovedet skal slide med en oversættelse og ikke hellere skrive sin egen tekst. Det særlige ved en oversættelse er

netop, at forlægget, der er kendetegnet ved en sproglig og kulturel fremmedartethed, byder oversætteren og læseren modstand. Kritikere af Høegh-Guldbergs oversættelse vil netop fremføre, at hans oversættelse ikke udvider læserens forståelseshorisont, men alene bekræfter denne. Formuleret på sin egen måde er det netop en sådan kritik, som man finder i kaptajn Schiønning's lægmandsvurdering af oversættelsen. Gennem oversættelsen ønsker han at møde det fremmede og som på en tidsrejse at forlade sin egen tid, som han kun kender alt for godt. Selvom Schiønning har nogle forholdsvis naive forestillinger om, i hvor høj grad en oversættelse kan gengive originalen, forstår man, hvorfor han, der sandsynligvis aldrig tidligere har læst Martial, mener sig snydt for denne forfatter og forbitres.

Da Baden og Schiønning nu er kommet til orde, og vi bevæger os over mod en oversættelsesvurdering, tillader jeg mig her til slut at bruge mit eget eksempel. Hvis man skal forsøge at forklare, hvorfor Høegh-Guldberg og Baden, delvist også jeg selv, er begejstret for denne lokaliserede oversættelse, må man pege på den kendsgerning, at vi klassiske filologer allerede udmærket kender vor ven Martial, hans stil og genre. Eftersom vi kender originalen, kan vi more os over, hvor opfindsomt eller hvor overraskende Høegh-Guldberg har lokaliseret den for os ellers velkendte Martial. Derfor fungerer Høegh-Guldbergs oversættelse bedst, når han oversætter de epigrammer, der i dag indgår i gymnasieskolens pensum, og som jeg således har under huden. Da jeg første gang forstod karakteren af Høegh-Guldbergs oversættelse, slog jeg straks efter for at finde hans oversættelse af mine foretrukne epigrammer i stedet for at læse oversættelsen fra ende til anden. Siden har jeg muntret mig med at sammenligne den latinske original med Høegh-Guldbergs fordanskning og forstå, hvordan han fra forlægget er kommet frem til sit ofte overraskende resultat. Men dette kan netop kun fornøje, fordi jeg har kendt og kunnet konsultere Martial på kildesproget. En personlig konklusion på artiklen er derfor, at en lokaliseret oversættelse i højere grad ville gøre sig som en vits blandt filologer end som formidling til den bredere offentlighed.

Litteraturliste

- Baden, J. 1773-97. *Caius Cornelius Tacitus af det Latinske med de fornødenste Anmærkninger, især for Ustuderede*. 3 bd. København.
- Baden, J. 1792-93. *Q. Horatius Flaccus' Samtlige Værker: Af det Latinske overs. og med en oplysende Commentar forsynede ved Jacob Baden*. 2 bd. København.
- Baden, T. 1800. "Fjerde Hæfte. Blandinger i Martials Maneer, af F. H. Guldberg, Lector ved Seminariet paa Blaagaard" [anmeldelse]. *Kjøbenhavns Universitets-Journal*, nr. 8: 127-28.
- Baden, T. 1801. "Udvalgte og efter vore Sæder omarbeidede Stykker af Martials Digte ved Frederik Høeg Guldberg, Lektor. Første Hæfte. Kjøbenhavn 1801" [anmeldelse]. *Kjøbenhavns Universitets-Journal* 9: 39-41.
- Erslew, Th.H. 1843. *Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande fra 1814 til 1840*. 1. bd. København.
- Farnaby, Th. 1644. *M. Val. Martialis Epigrammata, cum notis Th. Farnabii*. Amsterdam.
- Høegh-Guldberg, Fr. 1799. "Blandinger i Martials Maneer", *For Sandhed. Et Fjerdingaarskrift*, 4.bd. 2. hft.: 169-197.
- Høegh-Guldberg, Fr. 1800. *Blandinger i Martials Maneer: eller udvalgte og efter vore Sæder omarbeidede Stykker af Martials digte ved Frederik Høegh Guldberg*. København.
- Høegh-Guldberg, Fr. 1801. *Udvalgte og efter vore Sæder omarbeidede Stykker af Martials Digte*. København.
- Juel, A. 1939. *Martial's Epigrammer*. København.
- Meisling, S. 1827. *Digte fra Oldtiden*. 1. hft. København.
- Meisling, S. 1832. *Marc. Valer. Martialis' epigrammatiske Digte: Oversatte og oplyste ved S. Meisling*. København.
- Seerup, J. *Søofficeren Peter Schiønning*, <https://natmus.dk/historisk-viden/temaer/militaerhistorie/soeofficeren-peter-schioennings-liv>. Besøgt 26.08.2025.
- Seerup, J. 2005. "Søofficeren Peter Schiønning: Officer og dagbogsskriver", *Personalhistorisk Tidsskrift* 2: 173-203.

Thaarup, Chr. 1836. *Fortegnelse paa danske Oversættelser af græske og latinske Skribenter*. København.

Tortzen, Chr. G. 2013. "Odin Wolffs klassikeroversættelser – særligt af Xenophon", *AIGIS— nordisk tidsskrift for klassiske studier*. 13. årg., nr. 1.

Appendiks: Transskription af kaptajn Schiønning's Strøtanke kaldet "Om Martiali danske Oversættelse, Hvorledes de Gamle burde oversettes".

[s. 1758]¹⁹ Næsten²⁰ paa engang er vi saa lykkelig at faae oversat²¹ i vores eget Sprog, en²² hob af de gamle Classiske Skribentere, fr: ex: Herodot, Xenophon, Plutark, Livius, Martial²³ &^a som alle ere begyndte og lovede oversatte; skulle vi ikke og snart faae Homerus, Virgilius, Cicero, Seneca med fleere som synes at kunde være ligesaa interessente, vel er den sidste alt for over et Secul siden oversat af Birg: Thott²⁴, men ikke behagelig, eller meere skikket for vores Tider og Sprog; hvor ønskelig og en god og fuldstendig Oversættelse af Cicero for sin Mangfoldighed og Skiønheds Skyld.

Hvad Martials Oversættelse af den unge Høg Guldberg er angaaende, og hvor af ieg endnu kunds har seet det 1te Hefte, paa ikke mange Blade, da synes mig at nok ingen meere har betaget en gammel Skribent sin Alderdoms Mine, og heele ærværdige Anseelse end Guldb: har gjort ved Martial, saa ieg i denne Henseende ret skulle ønsket han havde faat en langt anden Oversætter.

At han har gjort et Valg imellem hans Epigramata, kuns oversat visse der af, som ham muelig har syntes smukkeste eller best har kunde passet sig for danske Hexameter eller vores Tider, vil ieg nu ikke meget tale om, thi det staar io en Oversætter frit for at oversætte saa meget, og saa lidet af sin Autor som ham behager, og man maae io stedse være tilfreds med heller at have noget af den end Intet, ieg havde helst ønsket den oversat i sin heele Fuldstendighed: Men hvorledes Guldb: der ellers i saa meget andet har saa skøn en Gout, og gjør saa skønne Vers i den elegiske Tone, kan have havt en saa slet i dette Tilfælde begriber ieg ikke, paataget sig med saa megen Møye at oversætte, localisere og omarbeide den æl gamle Martial efter vores Sæder, Stæder og Skikke, at den synes som nylig skreven i Kiøbenhavn, og hvilket det forekommer mig som han end og gjør sig en stoer Merite af; han som dog selv er en Elsker af Oldtidens Skribenteres Læsning, burde han ikke og undet os andre naar han vilde oversætte en af

19. For arkivhenvielsen, se fodnote 13.

20. Over linjen er tilføjet: Dec: 800, Jan: 801.

21. Over linjen er tilføjet: 12 aug: 801.

22. Over linjen er tilføjet: 9 Jan: 801.

23. For de omtalte oversættelser, se Thaarup (1836).

24. Birgitte Thotts (1610-1662) samlede Seneca-oversættelse udkom i 1658.

dem, at læse den i samme Alderdoms Gestalt som han selv havde læst den, og vel i sær kuns saaledes fornøyet ham, stedse hørt de gamle berømte Stæder, Navne, Folk og Skikke nævne, som Mart. [s. 1759] selv nævner, og som behager os saa meget i vore Dage stedse at høre noget fra, og der for skulle klædet saa vel i hans for største Deelen ellers meget nydelige Oversættelse, der havde henført os med saa megen Behagelighed og Livagtighed til de Tider og Folk for hvilken den er skreven, hvor ved vores Indtagenhed og Fornøjelse havde bleven dobbelt, da Skribenten stedse der ved havde røbet sin langt borteværelse fra vores Tiider, de berømte Dage og det navnkundige Stæd han skrev fra; der nu gandske er os betaget, vi hører nu blot ligesom om vores Eget daglige, der til Keedsommelighed og ofte Væmmelse tit er os alt for bekiendt. Ved at tage dette lidet Hefte i Hænder stræbte ieg strax at forsette mig i Rom, i Plinii og Tacitis [sic] Dage nær ved Keyser Augusti berømte Tider, faae noget Nyt endnu engang, at viide fra samme, men ieg kan ikke nægte at ieg med megen Uvillie strax paa det første Blad fornam at ieg aldeles skulle forblive i mine egne, at ieg imod min Villie hastig blev ført tilbage til Kiøbenhavn igien hvor ieg nylig kom fra og slet ikke skiøttet meere at vide om, at ieg kom paa Børsen, hørte tale om Don Ranudo²⁵, om Daniens Konge Septer &^a som ieg vidste Martial slet ikke havde kiendt noget til, men der imod saa ieg slet intet Romersk, intet fra hans Dage, og alt det som ieg vidste han kuns havde kiendt til og stedse talt om. Epigr:²⁶ p: 12, Digter Løn, Mart: 1 Bog 77 E: er saa meget forandret og localiseret, at man ikke allene seer Kirsten Piils=Kilde deri, men og heele Dyrehavens Kildeforlystelser, der dog kan være tilladelig og uskyldig, især naar man som det Aar der satiriseres over, kunde see saadanne vilde Dyr, man muelig kuns en gang kan faae at see i sit Liv, og et Syn de fleeste af os aldrig faar at see;²⁷ at man der imod ikke stedse kan være forgabet i Digteren, som det synes i vore Tider Naturen har aldrig havt større Frugtbarhed paa, og hvilke Syner man der for stedse seer.

Ligeledes er Bog-Laaneren p: 17, Mart: 1 B: 118 Epig: alt for nøye localiseret &^a I 3^{die} Samling p: 41, har han anvendt Mart: 3 E: i 3^{die} bog, gandske paa sig selv, der boer uden for Nørre Port paa Blaaegaard, hvor fra han sender Bogen ind til Kiøbhv: &^a Dedi-

25. Hovedkarakteren i Holbergs komedie af samme navn.

26. Over linjen er tilføjet: 12 Dec: 800.

27. Schønning henviser her til, at han ifølge sin dagbog den 5. juli år 1800 havde besøgt Dyrehaven i kildetiden, hvor han havde oplevet et menageri med eksotiske dyr, se fodnote 11.

cationen p: 42, paa Assessor Falsen²⁸ og sig &^a Men hvad har vi med ham og hans Venner at gjøre og deres Vir, naar vi vil læse den Rommerske Martial: for saa vidt muelig ligesom han selv har skrevet alt. Man hører og at tale der i om Heibergs Virtuos²⁹, om Kantianerne, [s. 1760] Kammer-Junkerne, og andet saadant forslidit Tøy³⁰ i vores Dage. Er det for³¹ at vinde paa Bogen, og at den almindelige Mand der for muelig helst skal købe den, ved at finde deres kiære Kiøbhv., Børsen, Don Ranudo &^a deri, saa tror ieg han dog vil tabe der ved i det Heele, og at mange andre med mindre Fornøjelse vil læse hans ellers smukke Oversettelse, som han har vilde givet os i samme Verseart som Originalen og der ved kommet samme saa meget nærmere, men ikke, hvilket et Indfald, med samme Navne, Folk, Sæder, Skikke &^a Der muelig vil foraarsage at man med Tiden vil holde fornøden, at give os en nye [sic] Oversettelse af Mart: i sin heele Fuldstændighed og med al sin Originalitet, da man ved denne vil synes kuns at have ham halv, at man i denne Oversettelse ikke læser en rommersk men dansk Skribent som vi have nok af, men kuns faa af de andre. En Oversettelse som han ved denne nu muelig i lang Tiid har forholt os, hvorved vi først ret skal lære at kiende Mart: da vi ved denne kuns haver lærdt det halv. Bedre skulle det været at oversette ham paa Solut Stiil som de Franske har gjort men der imod givet os ham alt, og i sin fulde Alderdoms Habit.

Baden³² synes bedre at have vist at oversette de Gamle fr: ex: Horatz³³ ligeledes en Poet til at røre og indtage. Vel har han kuns givet ham paa Solut Stiil, men for resten været saa samvittighedsfuld som muelig, og i alt bevaret os hans Antiquitet, Tider, Navne og Folk, der nu ere os saa kiære og behagelige Stempler og uimodsigelige Beviiser paa hans Dage og høye Alderdom, men for at intet skulle være uforstaaelig, for de der i ikke bevandrede, har han ikke sparet paa smukke og oplysende Anmerkninger der tilfulde opklarer alt, og hvor ved vi end meere gandske henrykkes i de Tider og paa den behageligste Maade tillige med lærer en hob Rommerske Antiquiteter. Med samme Fornøjelse læse vi hans Tacitus.³⁴

28. Enevold de Falsen (1755-1808).

29. Virtuosen, et skuespil af Peter Andreas Heiberg (1758-1841).

30. Over linjen er tilføjet: 13 aug: 801.

31. Over linjen er tilføjet: 9 Jan: 801.

32. Over linjen er tilføjet: 10 Jan: 801.

33. Baden (1792-93).

34. Baden (1773-97).

Man kunde sige at Martial er en Skribent som ikke saa meget behøver dette, en blot Satiricus hvis Kløgt, det fine og bittre ikke saa vel vilde forstaaes, der som samme ikke blev anvendt paa vores Tider; men der for er det io Anmerkninger kunde bruges, og ved hvilke vi io forstaaer Horatii Satirer, og det langt bedre end om de som Martial blot til vores Tider og Sæder være localiserede.

[s. 1761] Boileau³⁵ og en stoer Satiir-Skriver, der haver meget local fra sine Tider, ham have vi dog og oversat i vores Sprog i sin fulde Antiquitet indtil Verse maalet, og som vi ved faa Anmerkninger forstaaer dog tilfulde, der alt meget begynder at interessere os, uagtet kuns fra Lud: 14 Tider, og noget over et Seculs Alderdom, hvor meget mere ønske vi da at see det fra Nero, Vespasiani, Titi &^a Tider ligesaa uforandret som man haver det. Hvor kan man da falde paa, at alt Rommersk, det gamle Roms Antiquiteter og Navne dog alligevel burde udskydes af Mart: Vers, og der imod vores egen Danskhed og Nyhed, Guldb: Venners Navne indføres i dets Stæd, der skulle behage os langt meere.³⁶ Det er Skade naar en Oversetter af de Gamle ikke stedse vil have for Øye: At det er blot den gamle Skribent selv man vil læse, og det ligesaa fuldkommen og paa selv samme Maade som om vi kunde læse ham i sit eget Sprog, altsaa ingen anden Forandring el: Forskiæl end den ene som er absolut fornøden, nemlig Sproget at det maae være vores Eget, uden hvilken vi io ellers ikke kunde faae ham at læse. Vel gjør denne Forandring os og meget ondt, og vi sukke iblandt ved at vi ikke kan læse ham paa hans Eget, dette er der da intet ved at gjøre, men saa at give os flere og aldeles unødige, fortryde os dobbelt, indtil Forbittrelse.

Man bør muelig stræbe at give en saadan Skribent saaledes (vores eget Sprog undtagen) som det endnu ligesom i Originalen kunde være i hans egne Tider, og som han selv da vilde skrevet i det Sprog, saa at alle de efterfølgende Tider, deres Folk, Navne, Sæder &^a synes man tillige med Autor at være gandske uvidende om, eller ikke give Anledning til noget end at de under Læsningen dog lættelig ligesom kan forsvinde for os, ved at intet erindrer om dem, at vi som allene kan være i de Tider om hvilke vi læse. Vi vil altsaa blot vide hvad denne gamle Autor har tænkt, sagt, og skrevet, ikke have nogen anden Localisering end hans Egen. Intet viide af hvad hans Oversetter siger,

35. Nicolas Boileau-Despréaux (1636-1711), oversat til dansk af Carsten Worm i flere udgivelser.

36. Her har Schiønning indsat følgende bemærkning i margenen: "3de af de Bæste af Juvenalis Satire har vi og oversatte paa skjøne danske Vers med Alderens Antiquitet; ligesom og af Persii". Se Thaarup (1836).

mindre stedse være i Tvivl om, hvad der er hans, eller den gamle Skribents Ord, nemlig naar det har faldet ham ind at forderve eller være Forræder mod sit [sic] Skribent, localiseret ham, omarbeidet ham, efterlignet ham, eller fundet for got der ved saaledes at faae noget af sin egen Kløgt, egne Indfald emploierede eller med indblandede. Samme maae nu være saa smukke som de være vil, og saa gjerne vi muelig vil læse samme paa et andet Stæd og [s. 1762] under hans eget Navn, saa er det dog her ikke andet end modbydeligt³⁷ for os, som paa det meest upassende Stæd, næsten som Sællands Walmeds Lapper paa Italiensk Fløyel, ubehageligere end ureent Vand blandet i Falerne Viin. Her vil vi intet viide eller høre til andet end om den gamle Skribent selv i hvor simpel han end kan være iblandt, vel og undertiden hvad der kan høre til hans Oplyssning, men gandske afsondret der fra. Voltaires Vittighed og Rosoeis's [sic] Veltalenhed, vilde selv være os afskyelig her. Med Vrede bortkaste vi der for den Oversættelse hvor man i samme har dristet sig til Omarbeydning, og Indvævning af sit Eget, saa man ikke veed at skille det ene fra det andet, denne stedsevarende Tvivl hvem det hører til, gjør at vi har en hemmelig Plage ved at læse den, og frygter for at tage en saadan Tvetule og forqvaklet Oversættelse eller Bog i Haand, der hverken er det ene eller det andet, stedse uviss og bedragende. Vi indbilder os muelig at have læst den Gamle selv, og saa har vi dog langt fra ikke dette, vi veed ikke hvad vi kan holde for hos os selv at have været hans Meening, heller ikke at kan sige til andre, det har han sagt. Kort ligesaa meget som det er os om den gamle Skribents egne Tanker, Skiønhed, Gout, Gaver, io selv Feyl at giøre og faae at vide, og hvad man i de saa langt borte værende Dage, kan have tænkt og sagt; saa er det os og, ia ofte muelig endnu meere, om alt hvad der hører til deres Tider, Alderdomme, Sæder og Skikke; paa hvad Maade og med hvilke Navne da selv omtaler deres Stæder og Folk og alt hvad der til hører, hvor ved vi selv tillige med vore Tider og Folk synes ligesom paa den meest skuffende Maade at forsvinde; alt ophøyes mægtig der ved, da vi har et saa ærværdig Stempel og saa sikre Merker paa de Dage han taler fra, og som mig synes der for aldrig bør berøves ham. Der som vi virkelig kunde bringe Alderdommens berømte Afdøde tilbage igien til vores Tider for at see og betragte dem for nogen Tiid, mon vi da ikke helst skulle ønske dette i de samme Gestalter, Skikkelser og Klæder som man daglig saae dem i, i deres egne Dage, ikke i en Fransk, Tydsk &^a efter Modens Snit tilskaaren Dragt, paa hvilken vi

37. Over linjen er tilføjet: 14 aug: 801.

kunde kiende skræderen Kræmmeren [sic] hos os, alt var skaaret og kjøbt hos; heller ikke vilde vi, at de skulle tale til os om Paris, Vien &^a og hvad der i var eller nu nylig forefalden &^a ney helst vilde vi udentvivil see dem i deres egne gamle Grækiske, Rommerske &^a Dragter som de i deres Dage stedse viiste sig [p. 1763] i, tiltale os om Athenen, Rom &^a og hvad tildrog sig i de Dage³⁸, hvad man da tænkte og holt for, ikke om hvad som angik vores egne Dage og til Keedsommelighed var os bekiendt. Ved deres Skrifter bringes de ligesom paa nogen Maade tilbage til vores Tider, eller deres Siæl, Aand, Tale og Tanker &^a men skulle vi da ikke og ønske at see og høre dette, just paa selv samme Maade som de selv har fremført det.

Man forundrer sig over³⁹ den store Mængde Epigramata Martial har forfærdiget, i hvor svært man end holder for det er, end og kuns at forfærdige nogle Faa gode. Men det kunde synes for uden at Mart: selv vist har været en meget vittig Mand, hvis egen Kløgt vi har at takke for mangfoldige af dem, at han tillige med og har sammen samlet al Roms eller hans Tiids Vittighed og Kløgt, og gjort sig den Umage tillige med at sette samme paa en Epigrammisk Maade i Vers.

Jeg meener alle saadanne smaae Vittigheder og Kløgt som kan have været i Omløb i Selskaber og daglig Tale ofte end og fra mangfoldige Tider af, som artige Indfald og Svar, der ofte om sider bliver til Ordsprog, og saaledes ved Traditioner vedligeholder sig, men der for ikke af nogen ere optegnede, ligesom man heller ikke veed, deres Opfindere eller de som de først ere indfaldne. Vil man nu tage alle saadanne til Hielpe som det synes Holberg og i sine Skrifter har betient sig af, saa skulle det vel ikke være svært at sammensamle en stoer Mængde af saadanne til sine Egne, og der ved faae et stort Tal ud. At Vivet⁴⁰ hos os har gjort det samme til sine Epigr: er mig tilfulde bekiendt.

Legger man nu til at Mart: som mig synes og har taget mangan en fattig Vittighed til hielpe med, som det synes det har været meget om Tallet at gjøre, saa forundrer man sig ikke meget meere over den store Mangfoldighed. Man erfarer dette lættelig end og iblandt Guldbergs Oversættelser selv, som dog ere lutter Udsøgninger og formodentlig af de Bæste, at den egentlige Kløgt der i ofte er meget simpel, og neppe for-

38. Over linjen er tilføjet: 15 aug: 801.

39. Over linjen er tilføjet: 9. Jan: 801.

40. Frederik Wilhelm Wivet (1728-1790) udsendte et ugeblad med danske epigrammer mellem 1751 og 1752.

tiente den Ære, eller Mart. Møye værdig nok til af ham at indrettes til Epigram, og hvor til Tilberedningen for vel at kunde komme til at sige denne formeente Vittighed med Kraft, tit er langt smukkere end Kløgten selv. Jeg har iblandt og havt Fornøyelse af at forfærdige et lidet Epigram af en Tanke som kunde indfalde mig, men at tage andres Vittigheder til Hielpe som det synes som sagt baade Martial, Wivet, den Engel: Ovenius⁴¹ har gjort [s. 1764] kunde ikke indfalde mig. Dog kunde det være artig maa-skee engang hver Secul, om en selv meget vittig Epigram:-Poet, tillige med sine egne, og vilde sammen samle alle andres Vittigheder, som der lige som hvert Secul i det ringeste, fremkommer en Mængde af, i sær i store og folkerige Stæder, uden at man veed hvem de hører til, og blot i daglig Tale for deres Artighed og Beqvemhed er i Omløb. For da at faae antegnet og bevaret samme, kunde det være vel om en lykkelig Poet, vilde give saadanne vittige Tanker og Indfald, ligesom for altid Paaklædning, Ziir, og Andstand, Kløgten eller Satiren der i ved Versets Tone, ofte dobbelt Braad og Force, at det der ved med Beqvemhed stedse kunde giæmmes, viises for alle i sin Kraft, ikke forgaae meere, men vinde som en Udødelighed, til baade til Forstandens, Sprogets og Poeciens Ære. Hvor meget af de gamles Vittighed, Kløgt og Lærdomme ere ikke saaledes opbevaret os blot ved deres Ordsprog, meere til end vi havde troet dem til, der ellers igien skulle været glemte for Seculer siden, endskiøndt i Seculer brugt, men endelig i Mangel af Optegning og skøn Dragt nok igien uddøde, hvor mange har P: Syv⁴² ved sin Optegning ikke ræddet af saadanne. Men alle overmeldte 3de Epigr Skrivere synes at have taget alt for mange flauve Vittigheder med, muelig fordi de hørte dem selv til, og som da ligesom forringer det alt, og selv kunde give Anledning til et Sat: Epigr:

Hvor mange selv af Martialii, skulle ikke for altid været anset for simpel og hver Dags Vittighed, strax glemte igien, og aldrig værdiget at komme til vores Tiider, havde ikke Martial værdiget dem en herlig Aparat, Vers og Møye, og dog har han ofte med alt dette, for deres Simpelhed ikke kunde gjort dem til noget særdeles eller pirrende for os. Man seer og af Mart: Rommernes eller deres Poeters Hang til Vellyst, som og der for stedse raader til at bruge den nærvænde Tiid.

41. John Owen (c. 1564-1622).

42. Peder Syv (1631-1702) udgav en samling af danske ordsprog.